

у багатьох випадках такі заходи можуть перешкоджати реалізації права осіб на ефективний юридичний захист¹.

Судова практика застосування нових інститутів лишеформується. Це означає, що вже найближчим часом Верховному Суду буде необхідно дати чіткі та зрозумілі орієнтири щодо застосування нових норм права та визначення нових понять і категорій. Знайти баланс між правом на справедливий суд, доступністю правосуддя та зловживаннями учасників справи – річ не легка, проте необхідна для остаточного оновлення судової системи.

*Зеліско Алла Володимирівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
Навчально-наукового юридичного
інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ ЩОДО ІНТЕРЕСІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ УЧАСНИКАМИ ТОВАРИСТВ

Поміж тенденцій подальшої зміни законодавстві у сфері компаній як на рівні європейської спільноти, так і на рівні національних законодавств окремих держав слід відзначити зміщення акцентів з охорони і захисту суто прав учасників на охорони і захист прав самої компанії. Питання реалізації наданих учасникам повноважень в інтересах не лише особистих, але й інтересах товариства віднаходить своє відображення у доктрині та практиці в обов'язку добросовісності по відношенню до юридичної особи.

¹ т. 131 ГПК та ст. 143 ЦПК визначають **заходи процесуального примусу** як процесуальні дії, шовчиняються судом у визначених кодексом випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Види заходів процесуального примусу:

- попередження;
- видалення із залу судового засідання;
- тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- привід свідка (тільки для цивільного процесу);
- штраф.

У вітчизняній доктрині питання обов'язку добросовісності учасників щодо інтересів товариства розробляється, в основному, лише стосовно повних та командитних товариств. Враховуючи диспозитивність законодавства щодо регулювання відносин всередині повних та командитних товариств, апріорі, можемо припустити, що законодавець дозволяє врегулювати ці питання в установчих документах, але, як свідчить практика, останні цих положень не містять. На нормативному рівні одним із механізмів забезпечення дотримання добросовісності щодо товариства є інститут виключення. Зокрема, згідно із ст. 128 ЦК України учасник повного товариства, який систематично не виконує чи виконує неналежним чином обов'язки, покладені на нього товариством, або який перешкоджає своїми діями (бездіяльністю) досягненню цілей товариства, може бути виключений із товариства у порядку, встановленому засновницьким договором [1]. Однак, інститут виключення не варто асоціювати лише із товариствами – об'єднаннями осіб, так як він притаманний і для конструкцій, що є об'єднаннями капіталів. А саме, аналіз Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» дозволяє виділити два випадки виключення із складу ТОВ: 1) не виконання обов'язку щодо сплати вкладу у визначені законом та статутом строки; 2) неподання правонаступниками учасника в разі його смерті чи оголошення померлим протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини заяви про вступ до товариства. Таким чином, законодавець відмовився щодо ТОВ від такої підстави виключення із складу товариства, як систематичне невиконання учасником обов'язків; неналежне виконання ним обов'язків; перешкодження своїми діями досягненню цілей товариства. Як зазначають практики, така відмова, імовірно, зумовлена відсутністю впевненості щодо правомірності і справедливості такого виключення учасника із складу товариства на підставі рішення загальних зборів [2]. Видається, що така відмова має сумнівний характер, навіть попри існування у судовій практиці випадків недобросовісного виключення із складу учасників.

Однозначно, що чинне законодавство не містить і не має містити критерії ідентифікації дій учасників в якості таких, що суперечать інтересам та цілям товариства. У цьому сенсі позитивно потрібно сприйняти запропоноване С. В. Казанцевим змістове тлумачення принципу добросовісності (який іменується ученим як лояльність) зазначивши при цьому, що, дане поняття повинно належати до роду оціночних, та наповнюватися конкретним змістом чи то в установчих документах (статуті) або ж тлумачитися в судовому порядку під час виникнення корпоративних конфліктів [3, с. 301–304].

Проблема застосування у законодавстві такої досліджуваної нами підстави виключення учасників як порушення принципу добросовісності щодо товариства знаходиться не в площині оціночної природи таких категорій, а в порядку їх застосування.

Судова практика виходить із того, що прийняття рішення про виключення із складу товариства є виключною компетенцією загальних зборів і суд не може підміняти своїм рішенням їх волевиявлення. Відповідно, справи про визнання недійсним рішення загальних зборів про це можуть бути визнані судом недійсними в силу порушення порядку їх прийняття і відсутності у протоколі рішення підстав виключення відповідно до п. 4.24. постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 №4 [4].

Варто зауважити, що зарубіжна практика часто виходить із встановлення саме судового порядку виключення учасників із товариства. Наприклад, відповідно до Комерційного кодексу Австрійської Республіки, виключення учасника з повного товариства відбувається за рішенням суду. На підставі рішення суду учасники приймають рішення про виключення. При цьому необхідно, щоб дане рішення підписали всі учасники за винятком того, кого виключають [5, с. 94]. Однак законодавство держав, яке зазнало порівняно нещодавнього оновлення свідчить про використання судових процедур виключення із складу ТОВ. Зокрема, на вимогу учасників, які в сукупності володіють більше половини часток, особу може бути виключено із складу ТОВ на основі рішення суду (§ 1 ст. 266 КТТ Республіки Польща) [6].

Вартим уваги з даного питання є законодавство Республіки Чехія, нові положення якого набрали чинності у 2014 році. Зокрема, Закон «Про комерційні корпорації» (Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích) передбачає два порядки виключення учасників із повного товариства: 1) у випадку невиконання учасником обов'язку щодо сплати вкладів – рішення про виключення приймає вищий орган – спільно учасники товариства; проте закон дозволяє будь-кому з учасників звернутися і в суд з цього приводу; 2) у випадку особливо тяжких порушень обов'язків учасника – рішення приймається судом [7, с. 42]. У разі несплати вчасно вкладів учасниками ТОВ, законодавство Чехії також встановлює можливість виключення на підставі рішення загальних зборів. При цьому, аналогічно до законодавства Австрії, частка такого учасника стає вільною і товариство зобов'язане відчужити її за розумною ціною або ж розділити між діючими учасниками. Така диференціація є позитивною в силу того, що з підстав, які мають оціночний характер, рішення про виключення приймає суд.

Відповідні пропозиції віднаходять своє відображення у останніх наукових працях. Зокрема, Н. А. Сліпенчук обґрунтовано положення про необхідність впровадження судового порядку виключення недобросовісного учасника. Підставами для звернення з таким позовом є: неможливість діяльності товариства, суттєве її ускладнення або завдання товариству значної шкоди, спричинене діями (бездіяльністю) учасника; участь в іншому конкуруючому господарському товаристві або управлінні справами останнього, учасником або його афілійованою особою (на вимогу товариства за рішенням загальних зборів або будь-якого учасника, в разі відсутності кворуму для прийняття рішення або невнесення даного питання на розгляд) [8, с. 4]. Л. Л. Тарасенко, досліджуючи регулювання статусу ТОВ, зазначає, що для вирішення проблемних питань, пов'язаних з виключенням учасника з ТОВ, варто на законодавчому рівні врегулювати питання щодо можливості виключення учасника з ТОВ за рішенням суду на підставі позову товариства. [9, с. 240].

Однак, вважаємо, що доцільніше буде встановлювати виключення на основі підстав, пов'язаних із невиконанням учасником своїх майнових обов'язків щодо внесення вкладів за результатами рішення вищого органу управління товариства або ж одноголосного рішення учасників. З інших же підстав, пов'язаних із грубим порушенням учасниками обов'язків немайнового характеру, вчиненні дій або ж бездіяльності всупереч інтересам товариства, доречним є встановлення судового порядку виключення в силу оціночного характеру цих підстав. Саме такого роду градація порядку виключення використовується у окремих державах, наприклад, Чехії.

Варто відзначити те, що судовий порядок виключення дозволить уникнути можливих елементів суб'єктивізму та зацікавленості окремих учасників у певному вирішенні цього питання, адже підстави для виключення мають оціночний характер. З огляду на вказаний аргумент, судовий порядок виключення доречно визначити як такий, що заслуговує на імплементацію у чинне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40–44. Ст. 356.
2. Попович В. Як виключити учасника з ТОВ за новим законодавством. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-xozyajstvennye-operacii-9-kak-isklyuchit-uchastnika-iz-ooo-soglasno-novomu-zakonodatelstvu>.
3. Казанцев С. В. Правила лояльності у командитному товаристві. Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 27 лютого 2015 р.). Х. : Право, 2015. С. 301–304.

4. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України № 4 від 25.02.2016 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення 02.03.2018).

5. Ковалишин О. Р. Відкрите товариство. *Корпоративне право Австрії та України* : монографія / Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон [та ін.] ; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2015. С. 86–96.

6. Kodeks spółek handlowych. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. // Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037 URL : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20000941037> (дата звернення 11.08.2016).

7. Černá, S., Štenglová, I., Pelikánová, I. a kol.: Právo obchodních korporací, 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2015. str. 287.

8. Сліпенчук Н. А. Цивільно-правові способи захисту корпоративних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Наук.-дослід. ін-т приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПН України. К., 2014. 19 с.

9. Тарасенко Л. Л. Підстави виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю. *Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу* : збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня–1 жовтня 2016 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПН України ; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2016. С. 237–241.

Кухарєв Олександр Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету
внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ЗАПОВІДАЛЬНОГО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЩОДО УТРИМАННЯ ТА ДОГЛЯДУ ЗА НАЛЕЖНИМИ СПАДКОДАВЦЕВІ ТВАРИНАМИ

Останнім часом як у теоретичній площині, так і в практиці застосування спадкового законодавства актуалізувалося питання щодо кваліфікації заповідального розпорядження, спрямованого на утримання та догляд за належними спадкодавцеві тваринами. Слід відзначити, що у кн. 6 Цивільного кодексу України (далі за текстом – ЦК) прямо не визначається такий